

УДК УДК 792.82.049.1:82Т.Шевченко

ОБРАЗ ШЕВЧЕНКА-ЛІРИКА В ОДНОАКТНОМУ БАЛЕТІ “МУЗИ ГЕНІЯ”

Оксана ЛАНЬ

Кафедра режисури та хореографії.

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Глибока 14/55, м. Львів, Україна, 79013,

тел.: (+38032) 237-85-41, (+38050) 370-37-13, e-mail:oksanalan@mail.ru

Досліджено спробу втілення образу Шевченка-лірика у одноактному балеті; створення художнього балетного образу завдяки поглибленню в біографічні історії кохання геніальної людини, приреченої на самотність.

Ключові слова: балетний художній образ, Тарас Шевченко, музи генія.

Дослідження теми любові в особистому житті Тараса Шевченка та його інтимної лірики є певною спробою наблизитися до розуміння складної і своєрідної душі поета. Зазвичай, Т. Шевченко постає для усіх поетом-борцем. “Інший Шевченко” – це тонкий лірик, якому не чуже усе людське, у тому числі й кохання [15, с. 1].

Інтимна лірика Шевченка, яку він присвячував своїм коханим жінкам, його історії кохання стали першоджерелом у створенні лібрето одноактного балету “Музи генія” (хореографія – Юлія Гуняк, режисура – Оксана Лань).

У пластиці модерного балету зображено епізоди життя Т. Шевченка, в яких він постає чуттєвою живою людиною, котра прагне знайти ту людину, з якою відчує справжнє почуття і створить своє земне щастя, свій рай.

Творця-поета та його інтимну лірику можна зрозуміти як належить лише після досконалого вивчення його життєпису. Бо творчість митця (будь-якого напряму мистецтва) тісно пов’язана з фактами його життя і є відображенням його думок, пристрастей, переживань та дії.

“Не можемо й ми пізнати глибини та всебічної творчості” Т. Шевченка, не ознайомившись у подробицях з його біографією, – писав Павло Богацький. Біографію його опрацювало чимало наукових осередків його імені (Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, Інститут Шевченка у Харкові та багато інших). Десятки науковців зібрали найточніші матеріали його біографії, а свідомий читач, політичний діяч, науковець і досі не мають звідки зачерпнути повне знання про життя й діяльність Т. Шевченка [3, с. 1].

Мало написано про його почуття, зокрема про любов.

А поміж фактів чи найцікавішою та найбільш привабливою сторінкою є саме інтимна сторінка життя Поета. Студії творчості світових письменників свідчать про незвичайну пов’язаність між глибокими сердечними переживаннями поетів та їхніми творами [3].

Будучи емоційною і чутливою натурою, Т. Шевченко, як і кожен поет, закохувався часто. Адже він, окрім усього, що стосується його геніальності, був ще і хлопчиком, юнаком і, нарешті, чоловіком.

У книзі “Шевченко, якого ми не знаємо” (Київ, 2000) Григорій Грабович, коментуючи маловідомий широкій громадськості голий автопортрет поета, написаний у 1848-49 роках, у період каспійської експедиції, писав: “Момент цнотливості, святості приховує не стільки страх перед сексуальністю, скільки ще глибший страх перед дійсністю, перед тим, що Шевченко з’явиться перед нами не як віртуальна фігура, а як абсолютно реальна людина конкретної статі – і тим самим змусить нас бачити його в дорослому, а не інфантильному плані” [15, с. 1].

Зла доля переслідувала його усе життя, не даючи йому щастя жити в шлюбі, в любові з дружиною, про яку мріяв, особливо в останні роки свого життя [15, с. 1].

Обсяг інтимної лірики поступається творам, присвяченим іншій тематиці, та його балади, вірші й поеми про кохання є оригінальними зразками ліричної поезії. Суто художньо інтимна лірика Т. Шевченка нагадує за змістом і формою українську народну пісню [8, с. 2].

Тарас Шевченко мав свій ідеал жінки, він кохав і був коханий.

Кохання у Шевченка – не палка пристрасть, воно цнотливе і ніжне. Його моральність має витoki в релігії. Але шевченківський ідеал кохання передбачає й інші риси: при зовнішній скромності і стриманості, це кохання – велике і справжнє, сповнене внутрішньої сили, воно передбачає однолюбство та вірність на все життя, і цінується більше за останнє.

У деяких інших поезіях, що не належать до інтимної лірики, суспільний устрій засуджується ще й за те, що він стає перешкодою існуванню простого й чистого кохання. Кохання – щастя, доводить Т. Шевченко, його відсутність – велике горе. Розбещеність, зрада – те, що перетворює кохання з “раю” на “пекло” [8].

Художній образ у танці – духовно певне явище, виражене в одному або багатьох тілорухах танцювального тексту. Окрім цього, він складається з безлічі взаємопов’язаних властивостей і особливостей. У його структуру входять художньо-образні елементи всіх компонентів (доданків) танцювального твору. Він – синтез чутного і видимого, квінтесенція танцювальної творчості.

Художній образ танцю створюється легкими і гарними рухами тіла. Сприймаючи танець, ми передусім бачимо привабливу зовнішню форму, пластику тіла, жести. Внутрішній сенс досягається поступово й опосередковано – через рух людського тіла. Безумовно, що зовнішня форма і зміст нерозривно пов’язані і становлять єдине ціле: “твори виразних мистецтв не створюють подоб предметів, а виражають у своїй формі і забарвленні певні переживання, втілюють у собі людське світовідчуття – розуміння та оцінку життя” [13, с. 21].

За словами Бориса Асаф’єва, “Танець є мовою тіла. І якщо ми не можемо щось зрадити словами, то показати це в динаміці власного тіла, через його пластику набагато легше” [16, с. 176].

Танець поєднує в єдине ціле “тексти на принципово різних мовах” – словесну формулу і ритуальний жест: “Так, перетворення ритуалу в балет супроводжується перекладом всіх різноструктурних підтекстів на мову танцю. Мовою танцю передаються жести, дії, слова і крики і самі танці”. Саме завдяки цій знаковій формі, танець, як текст, складно інтерпретувати [14, с. 129–132]. Танець вважають мистецтвом вираження індивідуальності людини. Шляхом танцювальної лексики хореограф намагається передати стан душі головного героя балетного твору, донести

його до глядача за допомогою рухів і музики і висловити їх за допомогою жестів, малюнка танцю, костюма, міміки тощо – своєрідних “інструментів” танцю.

Передусім визначним моментом створення балетного твору є безпосередня уява автора. Уявлення – перехідний ступінь між сприйняттям і поняттям. Щоб художні уявлення стали надбанням аудиторії, їх потрібно об’єктивувати. Художній образ – це і є об’єктивація системи художніх уявлень.

Унаслідок особистої творчо-психологічної уяви хореографа-постановника (Юлії Гуняк) образ Шевченка-лірика вимальовується надзвичайно ніжно і життєво. У процесі створення образу головного персонажа одноактного балету “Музи генія” важливим чинником було залучення режисерських акцентів, запропонованих мною.

При створенні танцювальної лексики пропонувалася певна робота з уникання звичних шаблонів жесту та пози або руху і пошук нових виразів на вимогу часу, адже сучасне хореографічне мистецтво займається пошуком нової естетичної концепції, яка широкою ходою завойовує сьогодні своє місце в мистецтві сьогодення.

В лібрето одноактного балету “Музи генія” зображено лише декілька історій кохання поета. Зокрема, його перше кохання до сусідської дівчини Оксани Коваленко; кохання до заміжньої жінки, красуні, Ганни Закревської; “нерозділене” кохання княжни Варвари Репніної до поета; зачарованість поетом юною актрисою Катериною Піуною; остання спроба Т. Шевченка віднайти щастя в коханні до найманої робітниці Ликери Полусмак. На балетній сцені – трагедія самотньої душі великого Поета – Т. Шевченка...

Першим сильним почуттям Тараса було його дитяче таке наївне кохання до Оксани Коваленко. Вона стала Шевченковою Беатріче, а її особиста трагічна доля стала трагедією його серця [6]. Закохане серце Варвари Репніної, дочки російського державного діяча, відчуло великий поетичний талант Т. Шевченка. Княжна першою назвала його генієм нехтуючи людськими забобонами, сміливо простягла руку через соціальну безодню між нею і поетом. Чи соціальна нерівність, чи відсутність справжнього почуття з боку Т. Шевченка стали на шляху до поєднання його долі з долею Варвари Репніної? Ця таємниця назавжди схована в їхніх серцях [11; 12; 17; 18].

“Ганні вродливій” (так називав Тарас дружину полковника Платона Закревського, власника села Березова Рудка, що на Полтавщині) поет присвятив поему “Слепая”, а також поезії “Г. З.” та “Якби зустрілися ми знову...”, своєму “єдиному великому коханню”. У цих віршах і відвертість, і щедрість серця поета, і шляхетність почуття, і зрілість майстра слова. У рядках любові звучить біль самотності. Зболене тугою любові серце зберегло чарівне почуття до заміжньої жінки, “свята чорнобривого” [1; 2; 5].

У дорозі до Петербурга і Москви обставини змусили Тараса Григоровича зупинитись у Нижньому Новгороді. Він дуже швидко знайомиться з оточенням, зокрема з молодістю і дуже вродливою 16-річною артисткою Катрусєю Піуною. Закохавшись, Т. Шевченко попросив батьків віддати за нього дочку. Мати намагалася довести, що Катруся ще дитина, а Т. Шевченко значно старший, щоб пом’якшити відмову. Змучений самотністю, поет мріє про пару [10].

Останнім почуттям, що спалахнуло у серці Т. Шевченка, була любов до Ликери Полусмакової, колишньої наймиці, кріпачки. Сучасники поета скептично ставилися до цього об’єкта його кохання. Ликера для Т. Шевченка була останньою соломинкою, яка мала врятувати його від самотності, останньою надією на створення свого маленького раю.

Він запропонував їй одружитися і виїхати в Україну. Вірив, що саме поруч із нею вдасться пережити всі негоди і знайти щастя у “хатині тихій і веселій”. Адже неодмінною умовою “благодаті” він вважав сімейну ідилію у власній хатині. Але не судилося стати Ликері Шевченковою долею [4; 7; 9].

Саме ці епізоди життя Т. Шевченка, такі різні за обставинами, за нюансами почуттів, створив хореограф Ю. Гуняк у сучасній інтерпретації модерною пластикою.

Образно бачити світ – це дар. Відтворити цей світ в образі – дар ще більший. Дослідники філософії мистецтва висловлюють думку, що мистецтво ми сприймаємо на рівні емоцій, його походження пов’язане з потребою висловитися.

Щоб почуття з розумом сходилися в гармонію, тіло потрібно з’єднати з нашим внутрішнім, духовним. Коли відбувається цей процес, ми розмовляємо з Богом. Тобто для того, щоб розмовляти з Богом, треба знати мову. А мова спілкування з Богом і є танець, музика, пісня.

Танець – це завжди, про що і заради чого.

Шляхом використання мови танцю, відтворюючи свою уяву хореограф відкриває нам у Шевченкові не лише земне, людське – ми все більше досягаємо його геніальність, наближаємося до пізнання філософії його впливу на долю України. Отже, дослідження теми любові в житті Тараса Григоровича та створення його балетного образу є певною спробою подальшого відкриття непізнаних граней своєрідної душі поета.

Створення ліричного образу Поета – живої людини без застосування символізму або канонізації – постало основним завданням балетного твору.

Список використаної літератури

1. *Блиндар Ю.* Жінки Кобзаря / Ю. Блиндар // *Культура і життя.* – 2002. – 6 березня.
2. *Бондар М.* “Дівча любе, чорнобриве...” / М. Бондар // *Слово і час.* – 1999. – № 3. – С. 11–15.
3. *Богацький П.* Трагедія самотньої душі (Інтимна сторінка біографії Т. Г. Шевченка) [Електронний ресурс] / П. Богацький//: Вільна Думка. – Сідней, 1950. – № 17, 18, 19, 20 і 21. – Режим доступу: www.yatran.com.ua/articles/579.html.
4. *Бруслиновський Є.* Тарас Шевченко і Ликера Полусмак / Є. Бруслиновський // *Вінниччина* : Хочу все знати, 1999. – 4 березня.
5. *Говорунов О.* Вони розмовляли очима... : Т. Шевченко і Г. Закревська / О. Говорунов // *Нар. газета.* – 1997. – № 20 (травня). – С. 3.
6. *Зайцев П.* Перше кохання Шевченка / П. Зайцев // *Петров В. Романи Куліша. Аліна і Костомаров.* / В. Петров – К., 1994. – С. 3–14.
7. *Зінчук Л.* Мрія, що збулась : Історія останнього кохання Т. Шевченка / Л. Зінчук // *Жінка.* – 1995. – № 3. – С. 8–9.
8. Інтимна лірика Тараса Шевченка [Електронний ресурс] : Режим доступу: [http://www.indonet.ru ua.textreferat.com/referat-22605-1.html](http://www.indonet.ru.ua.textreferat.com/referat-22605-1.html).
9. *Канівець В.* Поет і княжна; Віщі сни Прометей; Тарас і Ликера : драматичні твори / В. Канівець // *Поет і княжна.* / В. Канівець – К., 2003. – С. 3–184.
10. *Кирилюк В.* Ті 79 днів у Нижньому... : [про кн. В. Пеунова «Гіркі ліки від кохання», присвяч. стосункам Т. Шевченка і актриси К. Піунової] / В. Кирилюк // *Літературна Україна.* – 2002. – 6 червня. – С. 2.

11. Ковтун Ю. Кохані жінки Шевченка : Тарасові музи /Ю. Ковтун.-К. : Україна. – 2004. – 206 с. : іл.
12. Ковтун Ю. Тарасові музи : [жінки у житті Т. Шевченка] / Ю. Ковтун – К. : Україна, 2003. – 206 с.
13. Кожинів В. Види мистецтв./ В. Кожинів – М. : Мистецтво, 1960.
14. Лотман Ю. Вибрані статті. Т. 1. / Ю. Лотман // Семіотика культури та поняття тексту. – Таллінн, 1992.
15. Любов в житті Тараса [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.taras-shevchenko.in.ua/>.
16. Мечковская Н. Семіотика Мова. Природа. Культура. – М. : Академія, 2007.
17. Приходько О. “Це тихе сяйво над моєю долею...” : Тарас Шевченко і Варвара Репніна : історія стосунків / О. Приходько // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 50–51.
18. Репнина В. “Я вас слишком искрено люблю” : повість, письма Т. Шевченко и Ш. Эйнару / В. Репнина ; авт. предисл. В. Шубравский. – Х. : Прапор, 1991. – 206 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2014

Прийнята до друку 22.05.2014

THE VISUAL CHARACTER OF SHEVCHENKO AS A LYRICIST IN ONE-ACT BALLET “MUSES OF GENIUS”

Oksana LAN

*Department of directing and choreography,
Lviv National Ivan Franko University,
str. Hlyboka 14/55, Lviv, Ukraine, 79013,
tel.: (+38032) 237-85-41, (+38050) 370-37-13, e-mail: oksanalan@mail.*

This paper studies attempt to implement image Shevchenko lyrics in one act ballet; creating an artistic image of ballet through the deepening of biographical love story of a brilliant man, doomed to loneliness.

Key words: ballet art image, Taras Shevchenko, the muse of genius.

ОБРАЗ ШЕВЧЕНКО-ЛИРИКА В ОДНОАКТНОМ БАЛЕТЕ “МУЗЫ ГЕНИЯ”

Oksana LAN

*Кафедра режиссуры и хореографии
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
Глубокая 14/55, Украина, 79013
тел.: (+38032) 237-85-41, (+38050) 370-37-13, e-mail: oksanalan@mail.ru*

Исследовано попытку воплощения образа Шевченко-лирика в одноактном балете; создание художественного балетного образа благодаря углублению в биографические истории любви гениального человека, обреченного на одиночество.

Ключевые слова: балетный художественный образ, Тарас Шевченко, музы гения.